

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ІНФОРМАТОРІВ LEGAL REGULATION OF PROTECTION INFORMANTS' LABOR RIGHTS

Сорочишин М.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті аналізуються положення чинного вітчизняного законодавства, якими передбачено захист трудових прав інформаторів. Досліджуються відповідні положення в законодавстві зарубіжних країн. Вироблено пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного трудового законодавства в цій сфері.

Ключові слова: захист трудових прав інформаторів, трудові правовідносини, законодавство, правопорушення, норми трудового законодавства.

В статье анализируются положения действующего отечественного законодательства, которыми предусматривается защита трудовых прав информаторов. Исследуются соответствующие положения в законодательстве зарубежных стран. Разработаны предложения по совершенствованию отечественного трудового законодательства в данной сфере.

Ключевые слова: защита трудовых прав информаторов, трудовые правоотношения, законодательство, правонарушения, нормы трудового законодательства.

This article analyzes the provisions of current domestic legislation regarding protection of labor rights of informants. The author studied the relevant provisions of the legislation of foreign countries. Proposals to improve domestic labor laws in this area were developed.

Key words: protection of labor rights of informants, labor relations, legislation, offence, rules of labor law.

Актуальність теми. Боротьба з правопорушеннями є одним із головних обов'язків держави. Так, О. Джужа, автор підручника «Профілактика злочинів», вважає, що зміцнення правопорядку у країні потребує не лише цілеспрямованих і високоорганізованих дій владних структур і сил правопорядку, а й консолідації зусиль громадськості в цій діяльності. На його думку, охорона громадського порядку й забезпечення безпеки суспільства, дотримання законності та зміцнення правопорядку в будь-якій країні, зокрема і в Україні, неможливі без участі в цій діяльності громадян. Варто погодитись, що одним із виявів участі громадськості в забезпеченні правопорядку є інформування правоохоронних органів про скоєні правопорушення або правопорушення, скоєні яких планується [8, с. 307].

Водночас громадяни повідомлятимуть про скоєння іншими особами протиправних дій лише тоді, коли будуть впевнені в тому, що це викриття не призведе до настання для них самих несприятливих наслідків. У трудових правовідносинах працівник стає як ніколи вразливим у випадку повідомлення ним інформації про порушення роботодавцем або іншим працівником законодавства. Це зумовлюється тим, що роботодавець або керівні працівники юридичної особи, де працює працівник, можуть застосувати до останнього широке коло заходів: від звільнення до затримки в кар'єрному зростанні, знижені розмірів оплати праці тощо. У зв'язку з цим питання, пов'язані з правовим захистом трудових прав інформаторів, є актуальними й потребують вивчення.

В Україні проблема захисту трудових прав інформаторів не досліджувалася. Дослідження, що стосу-

ються правового регулювання захисту інформаторів в Україні, здійснювались у межах наук кримінального та кримінально-процесуального права, а також почали активно проводитись у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 р. № 3206-VI. Необхідно зазначити, що проблема захисту інформаторів у зарубіжних країнах є предметом міждисциплінарних досліджень. Так, на думку наукового співробітника кафедри філософії Університету Сіднея Пітера Бодуна дослідження питань, пов'язаних із захистом інформаторів, повинні здійснюватися в межах чотирьох наук: юриспруденції, менеджменту, психології та етики [1, с. 6].

Метою статті є аналіз положень чинного вітчизняного законодавства, якими передбачено захист трудових прав інформаторів, а також дослідження відповідних положень у законодавстві зарубіжних країн, вироблення пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного трудового законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Чинне вітчизняне законодавство не містить і не оперує поняттям «інформатор», а замість нього використовуються інші поняття, наприклад «особа, яка повідомила про порушення вимог цього Закону» в ст. 20 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 р., «особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень» у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. № 3782-XII.

У законодавстві зарубіжних країн також досить часто не міститься єдиного терміна для позначення осіб, які викривають протиправні дії інших осіб. В англійських країнах для позначення інформаторів частіше використовується термін – whistleblower (у буквальному перекладі – особа, що свистить, тобто в цьому випадку привертає увагу до чогось).

Так, на думку Віма Вандекеркхове та Кеті Джеймс, інформатор – це працівник, який викрив порушення законодавства на роботі шляхом попередження особи чи організації, яка може прийняти заходи щодо цього правопорушення [4, с. 4]. На нашу думку, головне в цьому визначенні те, що під інформатором розуміється особа, яка повідомляє про правопорушення лише осіб та органи, що мають право та зазвичай зобов'язані вжити заходи щодо цього правопорушення й осіб, які його здійснили. Обговорення працівником правопорушення з колегами чи родичами не може бути визнано фактом, у зв'язку з яким у цієї особи буде виникати право на захист як інформатора.

Міжнародно-правове регулювання захисту прав інформаторів передбачається Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V), Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 252-V), Цивільною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 16.03.2005 р. № 2476-IV). Цими міжнародними нормативно-правовими актами визначено, що національне законодавство країн, що їх ратифікували, має передбачати належний захист інформаторів.

Міжнародними актами, спрямованими на регулювання трудових відносин, також передбачається захист прав інформаторів. Ст. 5 Конвенції Міжнародної організації праці № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3933-XII) передбачено, що не є законною підставою для припинення трудових відносин подання скарги або участь у справі, порушеній проти роботодавця за звинуваченням у порушенні законодавства чи правил, або звернення до компетентних адміністративних органів [5].

Правове регулювання захисту трудових прав інформаторів в Україні відбувається двома нормативно-правовими актами: Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. та Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 р. З огляду на законодавство зарубіжних країн можна зробити висновок, що законодавство України, яким регулюються питання захисту прав інформаторів, перебуває ще на стадії становлення. Так, наприклад, у США правове регулювання захисту трудових прав інформаторів здійснюється більше ніж 20 Федеральними законами, серед яких Закон «Про виробничу безпеку і здоров'я» 1970 р. (передбачено захист прав працівників, які

подали скарги на роботодавців у зв'язку з порушенням останніми законодавства про охорону праці), Закон «Про міжнародну безпеку контейнерів» 1977 р. (передбачає захист прав працівників, які повідомили про підозрілий вантаж), Закон «Про допомогу на наземному транспорті» 1978 р. (передбачено захист прав водіїв вантажівок за порушення законодавства про охорону праці та порушення правил перевезення), Закон «Про безпечну питну воду» 1974 р. (передбачено захист працівників у випадку викриття ними правопорушень, за які передбачена відповідальність цим законом), Закон Сарбейнза-Окслі 2002 р. (передбачено захист прав працівників, які викрили фінансові махінації та фінансові правопорушення) тощо.

Ст. 12 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачено, що у випадку, коли усунення загрози безпеці особи, узятій під захист, вимагає залишення старого місця роботи або навчання, цій особі за її клопотанням чи її згодою допомагають влаштуватися на нове місце роботи або навчання. Час вимушеного прогулу особи, узятій під захист, включається до трудового стажу, а за вказаний період виплачується компенсація, при більш низькому заробітку на новому місці роботи виплачується різниця в заробітній платі відповідно до чинного законодавства й у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» в ч. 3 ст. 20 передбачено положення, яке спрямоване на захист трудових прав інформаторів. Відповідно до положень зазначеної статті, особа не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці тощо) у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог цього Закону іншою особою.

На нашу думку, чинне вітчизняне законодавство, яким здійснюється правове регулювання захисту трудових прав інформаторів, містить низку недоліків, до яких можливо зарахувати такі:

- законодавством передбачено лише захист прав працівників, які повідомили інформацію про діяння, що містить ознаки злочину або корупційного правопорушення, проте не визначаються положення, якими передбачався б захист прав працівників у випадку повідомлення ними інформації про порушення трудового законодавства, законодавства про охорону праці, екологічного законодавства тощо;

- незважаючи на те що ст. 20 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» передбачено положення, відповідно до якого особа не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці тощо), додаткових гарантій від незаконного звільнення інформаторів чи вжиття до них інших несприятливих заходів чинним вітчизняним законодавством не визначено.

Положення, якими передбачається правовий захист прав інформаторів, міститься також у Законі України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. Ст. 11 цього нормативно-правового акта передбачено, що посадові та службові особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю.

Відповідно до доповіді міжнародної недержавної організації з боротьби з корупцією та дослідження питань корупції у світі Трансперенсі Інтернешнл, у Європейському Союзі на сьогодні найбільш розвинуте законодавство у сфері захисту прав інформаторів існує в таких чотирьох країнах, як Великобританія, Люксембург, Словенія та Румунія [6, с. 8]. Серед країн світу, у яких існує достатньо розвинуте законодавство, спрямоване на захист прав інформаторів, можна також виділити Австралію і Сполучені Штати Америки.

Сучасне законодавство зарубіжних країн, яким регулюється захист трудових прав інформаторів, переважно розвивається за двома напрямками: забезпечення права на свободу слова й запобігання дискримінації працівників-інформаторів.

Так, у Великобританії основним актом, що спрямований на правове регулювання захисту інформаторів, є Закон «Про викриття в суспільних інтересах» від 02.07.1998 р. Низка країн, зокрема Японія, Ірландія та ПАР, використовували цей нормативно-правовий акт для розроблення власного законодавства в цій сфері.

Виникає питання, чи повинні норми вітчизняного трудового законодавства містити положення, якими передбачався б захист прав інформаторів? Практика

зарубіжних країн переконливо свідчить, що загальні засади захисту прав інформаторів передбачені спеціальними законами. Проте трудове законодавство містить саме гарантії трудових прав інформаторів. Такий підхід, на нашу думку, повинен бути включений і у вітчизняне законодавство.

Так, як уже зазначалося вище, ст. 12 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачено, що особі, яка викрила інформацію, за її згоди допомагають влаштуватися на нове місце роботи або навчання. Водночас чинним законодавством не передбачено порядку працевлаштування цих осіб. Крім того, у законодавстві взагалі не розкрито поняття «допомога у працевлаштуванні» цієї категорії осіб.

Висновки. З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що вітчизняне законодавство хоч і містить положення, якими передбачено захист трудових прав працівників у випадку викриття ними суспільно небезпечних діянь, проте реального механізму забезпечення цього захисту, порівняно із законодавством зарубіжних країн, чинне українське законодавство не передбачає. На нашу думку, є необхідним таке:

- закріпити визначення в законодавстві поняття «інформатор» і визначити коло осіб, які зможуть користуватись гарантіями, передбаченими для інформаторів;
- передбачити в законодавстві захист прав осіб за викриття не тільки злочинів і корупційних правопорушень, а й трудових, екологічних, фінансових та інших правопорушень;
- визначити в законодавстві реальні гарантії трудових прав інформаторів, які за змістом можуть бути схожими з гарантіями прав профспілкових працівників, зокрема неможливості звільнення інформатора за ініціативи роботодавця протягом року з дня повідомлення цією особою про правопорушення; неможливості зміни умов праці цій особі протягом зазначеного терміну тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bowden P. Whistleblowing Needs a Mother//E-Journal of International and Comparative Labour Studies. – Volume 2, No. 3 September – October 2013. – 29 p.
2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.
4. Vandekerckhove W., James C. Blowing the Whistle on the Union: How Successful Is It?// E-Journal of International and Comparative Labour Studies. – Volume 2, No. 3 September – October 2013. – 34 p.
5. Конвенція МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2006. – № 5. – Книга 1. – С. 600.
6. Worth M. Whistleblowing In Europe. Legal Protections Forwhistleblowers In The EU//Tranparency International. – 2013. – 97 p.
7. Public Interest Disclosure Act of 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23#>.
8. Профілактика злочинів : [підручник] / [О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
9. Occupational Safety & Health Act (OSHA) (1970) [29 U.S.C. § 660(c)].
10. International Safe Container Act (ISCA) [46 U.S.C. § 80507].
11. Surface Transportation Assistance Act (STAA) (1982), as amended by the 9/11 Commission Act of 2007 (Public Law No. 110-053) [49 U.S.C. § 31105].
12. Safe Drinking Water Act (SDWA) (1974) [42 U.S.C. § 300j-9(i)].

13. Sarbanes-Oxley Act (SOX) (2002), as amended by the Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010 (Public Law No. 111-203) [18 U.S.C. § 1514A] Sarbanes-Oxley Act (SOX) (2002), as amended by the Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010 (Public Law No. 111-203) [18 U.S.C. § 1514A].

14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. //Офіційний вісник України. – 2010. – № 44. – Ст. 506.

15. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007 – № 47. – Ст. 2028.

16. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 9. – Ст. 592.